

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 85 Fylke: Hedmark.
 Tilleggsspørsmål nr. Herad: Tynset
 Emne: Tradisjon, tru og sagn. Bygdelag: "
 Oppskr. av: Iver Eide Gard:
 (adresse): Tolga G.nr. Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

- Sp 1. Ja, det var i eldre tid - så sent som i nedskriverens oppvekst- lover man ble innprentet ang. jakten og fisket. Det var en dødssynd å skyte hunfugler på leik om våren og ble det gjort, fikk "ryssen" som straff ikke låne borse, eller penger til krutt og la-ty. (Om fangstlovene se om fangst)
2. I overtuas tidsalder var det straffer av høyere makter som rammet forbryteren, f eks at børsa ikke drap lenger, eller at jegeren gikk bom på alt som vildt heter. Dessuten kunnehan få sykdommer, benbrudd og all elendighet attpå alt det øvrige.
3. Søndagsjakt var simpelthen synd og så sent som omkring siste århundreskifte kunne det forekomme at en slik synder ble avstraffet på prekestolen. Presten var jo en farlig stedfortreder for maktene i verdensrommet.
4. De eldres regler for skadeskyting var hard men god. Budet var regelrett: det er forbudt å skadeskyte. En ting var at krutt og bly var kostesamme varer, som ikkefantes på bua i heletatt, en annen ting var at en kar som ikke klarte annet enn å skadeskyte, han var det motsatte av jeger, nærmest ett skadedyr.
5. Ja, vi har jo dette med kvindfolka.da -og spoelimen og de svarte kattene - det har nok spøkt i hodet på alle med børsa i handa. Og det kan ikke være fritt for at det har sin gyldighet fremdeles.

Sp 6.

Kråker, katugler og all slags "ufugl" var vonde varsler. De regnes helst for å høre gammelerik til den dag i dag.

7.

Jakten etter større vilt, som elg og rein, betinget alltid jegerens skottbog, d v s omtrent fjerdeparten av dyret. Ville han ha en tunge, eller en lver, var det ham vel unnt.

8.

Noe spesielt i den retning kan ikke spørres, men det var visse deler man bare kastet vekk, deriblant nyrene, hjernen og milten. Uvist av hvilken grunn.

9.

.Det er ikke hørt eller spurt noe om det.

10.

Nei, det er ikke spurt, men all galde av de skutte dyr ble tatt på glass og antagelig brukt som medisin

11.

Det er heller ikke kjendt noe om det, men i hele Østerdalen brukte man å spikre hodeskaller og bjørnelabber opp på stabbursveggen - - en hedensskikk, som Vinje sier i sine ferdaminne fra dalen.

12.

Ulvetenner er ikke brukt til noe.

13.

En av nedskriverens forfedre møtte en morgen en bjønn, da han var på veg opp berget for å slippe dammen til stampa han hadde i bækken. Han stakk bare bakom en furulegg og ventet til herr bjønn kom forbi, og så hilste han nokså gemytlig: Hau kar! du æ tile ute! - Hvoretter bjønn spratt unna og karen fortsatte. (Nergård Østerdalsminne) Noen egentlig hjelp vites ikke om.

14.

Det var om å gjøre å holde mest mulig leven, banking på blekktøy og skyting m v. En ulveraid på en seter tilfjells her i Tynset, ble regelrett jagd ut av trakten ved en manngard utstyrt med all slags blikkskrammel. Det var i 1890 åra.

Sp 15.

Det er jo en kjendt sak at ville dyr kan ha aversjon mot sterke dufter, men man smurte seg ikke inn med vellukt, tvertimot. Det hendte at man brukte f eks dyvelstrek o l. parfymmer.

16.

Den trua er ikke kjendt.

17.

Det spørs om den oppsamlede galle, kunne ha en viss interesse her. Men det er ikke kjendt hva all denne gallen ble brukt til.

18.

Det er kjendt at i sær hoggormen ble tøket og brukt, men det er ikke nå kjendt hva den bruktes til.

19.

Nei, det er ukjendt. Det bruktes helst bål og varme.

20.

Ja, det var det bekjendte tjurukorset over fjøs og staldør da, noe annet er ikke kjendt.

21.

Nei, bønner og besvergelses er ukjendt.

22.

Svarteboka var vistnokk utgått fra forlaget da bygda Tynset framsto i ca året 1100, men de onde tungar påstår at det skulle ha eksitert endel løsrevne blader, som bl a bygdelenismannen var i besittelse av. Han drev oppkjøp av skog og andre eiendeler.

23.

Finnan var jo beskyldt for det, men eksakte ting finnes ikke nå.

24.

Å nei, så langt drev man det ikke, men man var ikke redd for å gå på bjønn med spyd og økser i gamle dager. (Slike våpen finnes den dag i dag på gården Utistu Åsen i Tolga)

25.

Det måtte i tilfelle være finnan da.

26.

Ja, ved å skaskyte, "synde" ved å jakte søndager, skyte hunfugl på leken, eller å skyte

fortsat 26

trost og småfugl, da måtte det herding og "orm-skyting til.

27.

Ja, det kunne helst være børsemakerens job. Da måtte ddtherrding til, eller også tvinge en levendd orm i løpet og skyte den ut.

28.

Man støpte jo selv sine riflekuler i den eldre tid, og da kunne det forekomme at man bladet inn noe hårdere saker enn bly, men det ble vel helst tinn o l, sølv var en sjeđen ting.

27.

Det fortelles en morsom historie i Tynset om en bjønn som ikke ble skutt. Den ble senere tatt på gift i Brydalen.

På en seter i Aumlia, var det blitt slått en ku og dit dro da tre, fire jegere med hund og remingtonrifler. Men karene hadde med seg noen styrkedraper og satte seg ned i seterhuset for å smake på. Imens dro mørket på -det var nokså sent på høsten - og budeia tok inn dyra og melket. Oksen var borte.

Utpå kvelden skulle da den ene av karene ta en tur omkring seterhusa og tok med seg rifla. Kommen bortimot fjøset fikk han se ett større dyr ruslende opp mot fjøsdøra, men da budeia hadde bedt ham om ikke å skyte oksen ifall den var kommet, tok han dyret for å være den bortkomne og gikk tett borttil. Men -omforlatelse- det var bjønnen, som med ett byks over hafella helst ville forsvinne.

Jegeren drev i forfjamselsen på med å putte en patron baklengs inn i rifla, så bjønnen fikk ikke engang en smell etter seg.

Om rovdyras opptreden i dag, er å fortelle at det ser ut til å være ganske stor oppgang, spesielt av jerv og gaupe, men også av bjønn i noe mindre målestokk. I traktene henimot Kjølen og svenskegrensa er det blitt en ren plage

Ulv kan av og til streife, men er enda i ethvert fall ikke noe problem.

De mindre rovdyr og fugler, ser helst ut til å minke i takt med utryddelsen av matnyttig vilt. Ett nytt dyr -minken - er på rask oppmarsj innen Østerdalen. Den er fiskefiende av premieklasse.